Формули (19), (20) та (37) складають математичний апарат для розв'язування відповідних стаціонарних й нестаціонарних задач математичної фізики.

Список використаних джерел:

1. Уфлянд Я. С. О некоторых новых интегральных преобразованиях и их приложениях к задачам математической физики / Я. С. Уфлянд // Вопросы математической физики. — Л., 1976. — С. 93–106.
2. Ленюк М. П. Гібридні інтегральні перетворення (Фур'є, Бесселя, Лежандра). Частина 1. / М. П. Ленюк, М. І. Шинкарик. — Тернопіль : Економ. думка, 2004. — 368 с.
3. Шилов Г. Е. Математический анализ. Второй специальный курс / Г. Е. Шилов. — М. : Наука, 1965. — 328 с.
4. Степанов В. В. Курс дифференциальных уравнений / В. В. Степанов. — М. : Физматгиз, 1959. — 468 с.
5. Фихтенгольц Г. М. Курс дифференциального и интегрального исчисления : в 3-х т / Г. М. Фихтенгольц. — М. : Наука, 1969. — Т. 3. — 656 с.

The method of delta-like sequence (Dirichlet kernel) inculcates the hybrid integral transformation generated on the segment of polar axis with one point of interface by the differential operator of Euler the second order.

Key words: *differential operator of Euler, integral transformation, Dirichlet kernel, gravimetric function, spectral function, spectral density, integral image, basic identity.*

Отримано: 16.03.2012

УДК 517.927

В. Б. Поселюжна, канд. фіз.-мат. наук,
Л. М. Семчишин, канд. фіз.-мат. наук

Чортківський інститут підприємництва і бізнесу Тернопільського національного економічного університету, м. Чортків

РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ДЕЯКИХ КЛАСІВ ІНТЕГРАЛЬНИХ РІВНЯНЬ НЕСТАЦІОНАРНИМ КОЛОКАЦІЙНО-ІТЕРАТИВНИМ МЕТОДОМ

У статті досліджується питання збіжності нестаціонарного колокаційно-ітеративного методу розв'язування інтегральних рівнянь Фредгольма. Встановлено умови збіжності методу.

Ключові слова: *інтегральне рівняння, колокаційно-ітеративний метод, збіжність методу.*

Вступ. При математичному моделюванні фізичних, хімічних, біологічних, економічних процесів виникають різноманітні задачі для диференціальних, інтегральних, інтегро-диференціальних рівнянь та їх систем. Лише незначну кількість таких задач можна розв'язати точно. Тому актуальним є створення і обґрунтування до таких задач різноманітних наближених методів.

Серед великої кількості наближених методів найбільш часто застосовуються ітераційні та прямі методи, серед яких слід виділити методи проекційно-ітеративного типу, загальна теорія яких створена А. Ю. Лучкою. Колокаційно-ітеративний метод, який виник на основі звичайного методу послідовних наближень і методу колокації, значно розширює область застосування ітераційних методів та в порівнянні з методом колокації збігається швидше.

У роботах [1—3] досліджувалося питання застосування колокаційно-ітеративного методу для розв'язування інтегральних рівнянь. В даній роботі запропоновано обґрунтування нестаціонарного колокаційно-ітеративного методу стосовно інтегральних рівнянь.

Постановка проблеми. Розглянемо інтегральне рівняння вигляду

$$u(t) = f(t) + \int_a^b K(t,s)u(s)ds, \tag{1}$$

в якому $f(t)$ — задана, неперервна на відрізку $[a,b]$ функція, ядро $K(t,s)$ — неперервна функція в квадраті $\{a \le t, s \le b\}$, $u(t)$ — шукана функція.

Застосуємо до інтегрального рівняння (1) нестаціонарний колокаційно-ітеративний метод.

Суть методу полягає в тому, що наближені розв'язки рівняння (1), згідно даного методу, будуються на основі співвідношення

$$u_k(t) = f(t) + \int_a^b K(t,s)\left(\vartheta_{k-1}(s) + \omega_k(s)\right)ds, \tag{2}$$

в якому функція $\vartheta_{k-1}(t)$ та функція $\omega_k(t)$ в кожній ітерації шукається у вигляді

$$\vartheta_{k-1}(t) = \sum_{j=0}^{n_{k-1}} c^{k-1}_j \varphi_j(t), \tag{3}$$

$$\omega_k(t) = \sum_{j=0}^{n} a_j^k \varphi_j(t). \tag{4}$$

У співвідношеннях (3), (4) $\{\varphi_j(t)\}$, $j = \overline{0,n}$ — задана система лінійно-незалежних, неперервних на відрізку $[a,b]$ функцій, зокрема система алгебраїчних або тригонометричних поліномів, або В-сплайнів.

Невідомі коефіцієнти $c_j^{k-1}, j=\overline{0,n_{k-1}}$, визначаються із умови мінімуму функціоналу

$$F=\int_a^b \left[\vartheta_{k-1}(t)-u_{k-1}(t)\right]^2 dt\,, \qquad (5)$$

а невідомі коефіцієнти a_j^k, $j=\overline{0,n}$ визначаються із умови

$$u_k(t_i)-u_{k-1}(t_i)-\omega_k(t_i)=0\,,\ i=\overline{0,n}\,, \qquad (6)$$

де $t_i\in\left[a,b\right]$ — задані точки, які називаються вузлами колокації.

Припускається, що у співвідношенні (3) $n_k>n_0=n$, $n_{k_2}>n_{k_1}$ при $k_1<k_2$, $k=0,1,2,..,n_k$, де n — деяке фіксоване число.

Умова (5) приводить до системи лінійних алгебраїчних рівнянь відносно невідомих $c_j^{k-1}, j=\overline{0,n_{k-1}}$ виду

$$\sum_{j=0}^{n_{k-1}} B_{ij}c_j^{k-1}=d_i^{k-1},\quad i=\overline{0,n_{k-1}},\ \ k\in N, \qquad (7)$$

$$B_{ij}=\int_a^b \varphi_i(t)\varphi_j(t)dt, \qquad (8)$$

$$d_i^{k-1}=\int_a^b \varphi_i(t)u_{k-1}(t)dt. \qquad (9)$$

Система рівнянь (7) має розв’язок, причому єдиний, бо визначник системи рівнянь (7) є визначник Грама лінійно-незалежних функцій $\varphi_0(t)$, $\varphi_1(t)$, $\varphi_2(t)$, … $\varphi_{n_{k-1}}(t)$, і тому відмінний від нуля.

На основі запропонованих співвідношень (2)—(4) отримаємо

$$u_k(t)-u_{k-1}(t)=\varepsilon_k(t)+\sum_{j=0}^{n} a_j^k K_j(t)\,, \qquad (10)$$

де

$$\varepsilon_k(t)=f(t)+\int_a^b K(t,s)\vartheta_{k-1}(s)ds-u_{k-1}(t), \qquad (11)$$

$$K_j(t)=\int_a^b K(t,s)\varphi_j(s)ds,\quad j=\overline{0,n}\,. \qquad (12)$$

Рівність (10) при врахуванні (6) приводить до системи лінійних алгебраїчних рівнянь відносно невідомих a_j^k, $j=\overline{0,n}$, $k\in N$, виду

$$\sum_{j=0}^{n} \beta_{ij} a_j^k = b_i^k,\ i = \overline{0,n}, \tag{13}$$

в якій

$$\beta_{ij} = \varphi_j(t_i) - K_j(t_i),\ i, j = \overline{0,n}, \tag{14}$$

$$b_i^k = \varepsilon_k(t_i),\ i = \overline{0,n}. \tag{15}$$

Системи рівнянь (13) та (7) представимо в більш компактному вигляді. А саме, систему алгебраїчних рівнянь (13) запишемо у вигляді

$$\Lambda a_k = b_k, \tag{16}$$

де

$$a_k = \left\{a_0^k, a_1^k, ..., a_n^k\right\}, \tag{17}$$

$$b_k = \left\{b_0^k, b_1^k, ..., b_n^k\right\}, \tag{18}$$

$$\Lambda = \begin{pmatrix} \beta_{00} & \beta_{01} & ... & \beta_{0n} \\ \beta_{10} & \beta_{11} & ... & \beta_{1n} \\ ... & ... & ... & ... \\ \beta_{n0} & \beta_{n1} & ... & \beta_{nn} \end{pmatrix}, \tag{19}$$

а система (7) відповідно у вигляді

$$\Omega_{k-1} c_{k-1} = d_{k-1}, \tag{20}$$

в якій використано позначення

$$\Omega_{k-1} = \begin{pmatrix} B_{00} & B_{01} & ... & B_{0n_{k-1}} \\ B_{10} & B_{11} & ... & B_{1n_{k-1}} \\ ... & ... & ... & ... \\ B_{n_{k-1}0} & B_{n_{k-1}1} & ... & B_{n_{k-1}n_{k-1}} \end{pmatrix}, \tag{21}$$

$$c_{k-1} = \left\{c_0^{k-1}, c_1^{k-1}, ..., c_n^{k-1}\right\}, \tag{22}$$

$$d_k = \left\{d_0^{k-1}, d_1^{k-1}, ..., d_n^{k-1}\right\}. \tag{23}$$

Надалі будемо вважати, рівняння (16) має єдиний розв'язок, тоді наближення $u_k(t)$ будуються однозначно.

Умови збіжності методу в просторі $L_2\left(\left[a,b\right]\right)$**.** Для встановлення достатніх умов збіжності методу, припустимо, що система функцій $\left\{\varphi_j(t)\right\}$, $j = \overline{0,n}$ — фундаментальна, тобто $\varphi_j(t_i) = \delta_{ij}$, де δ_{ij} — символ Кронекера.

Виконавши нескладні перетворення, можна показати, що побудова функцій $\vartheta_k(t)$ та $\omega_k(t)$ на основі співвідношень (3)-(6) рівносильна обчисленню інтегралів

$$\vartheta_k(t) = \int_a^b P_k(t,s) u_k(s) ds \,, \tag{24}$$

$$\omega_k(t) = \int_a^b S_n(t,s)\big(u_k(s) - u_{k-1}(s)\big) ds \,, \tag{25}$$

де

$$P_k(t,s) = \sum_{i=0}^{n_k} \sum_{j=0}^{n_k} \alpha_{ij} \varphi_i(t) \varphi_j(s) \,, \tag{26}$$

$$S_n(t,s) = \sum_{i=0}^{n} \varphi_i(t) \delta(s - t_i) \,, \tag{27}$$

де $\alpha_{i,j}$ — елементи матриці, оберненої до матриці Ω_k, $\delta(s - t_j)$ — дельта-функція Дірака.

Зауважимо, що ядра операторів P_k, S_n зв'язані між собою співвідношеннями

$$\int_a^b P_k(t,\tau) S_n(\tau,s) d\tau = S_n(t,s) \,, \tag{28}$$

а оператор

$$P_k \vartheta = \int_a^b P_k(t,s) \vartheta(s) ds \,, \ \forall \vartheta \in L_2\big([a,b]\big) \tag{29}$$

ортогонально проектує простір $L_2\big([a,b]\big)$ на його підпростір.

Нехай рівняння (1) має єдиний розв'язок для кожної функції $f(t)$, тобто

$$u^*(t) = f(t) + \int_a^b K(t,s) u^*(s) ds. \tag{30}$$

На основі співвідношень (30), (2) отримаємо

$$u^*(t) - u_k(t) = \int_a^b K(t,s)\big(u^*(s) - \vartheta_{k-1}(s) - \omega_k(s)\big) ds. \tag{31}$$

Співвідношення (25) для визначення поправки $\omega_k(t)$ запишемо у вигляді

$$\omega_k(t) = \int_a^b K(t,s)\big(u_k(s) - u^*(s) + u^*(s) - u_{k-1}(s)\big) ds = \beta_{k-1}(t) - \beta_k(t) \,, \tag{32}$$

де

$$\beta_k(t) = \int_a^b S_n(t,s)\left(u^*(s) - u_k(s)\right)ds. \qquad (33)$$

Тоді, підставивши співвідношення (32) у (31), отримаємо

$$u^*(t) - u_k(t) = \int_a^b K(t,s)\left(u^*(s) - \vartheta_{k-1}(s) - \beta_{k-1}(s)\right)ds + \int_a^b K(t,s)\beta_k(s)ds. \quad (34)$$

Застосуємо до обох частин співвідношення (34) оператор S_n і врахуємо запропоноване позначення (33), в результаті отримаємо інтегральне рівняння з виродженим ядром.

$$\beta_k(t) = g_k(t) + \int_a^b H_n(t,s)\beta_k(s)ds\ , \qquad (35)$$

де

$$g_k(t) = \int_a^b\int_a^b S_n(t,\tau)K(\tau,s)h_{k-1}(s)dsd\tau\ , \qquad (36)$$

$$H_n(t,s) = \sum_{i=0}^{n} \varphi_i(t)K(t_i,s)\ , \qquad (37)$$

$$h_k(t) = u^*(t) - \vartheta_k(t) - \beta_k(t)\,. \qquad (38)$$

Рівняння (35) рівносильне рівнянню

$$\beta_k(t) - \int_a^b K(t,s)\beta_k(s)ds = g_k(t) + \int_a^b \left(H_n(t,s) - K(t,s)\right)\beta_k(s)ds. \quad (39)$$

Як встановлено у випадку, коли одиниця — регулярне значення рівняння (1), система функцій $\left\{\varphi_j(t)\right\}$, $j = \overline{0,n}$ і вузли колокації $\left\{t_j\right\}$, $j = \overline{0,n}$ підібрані таким чином, що

$$\lim_{n\to\infty}\int_a^b\int_a^b \left|K(t,s) - H_n(t,s)^2\right| dtds = 0\ , \qquad (40)$$

то рівняння (39) при достатньо великих n однозначно розв'язне, а отже, однозначно розв'язне і рівняння (35), тобто існує така функція $R_n(t,s)$, що

$$\beta_k(t) = \int_a^b R_n(t,s)g_k(s)ds\ . \qquad (41)$$

Причому функція $R_n(t,s)$ володіє властивістю

$$R_n(t,s) = \int_a^b R_n(t,\tau)S_n(\tau,s)d\tau = \int_a^b S_n(t,\tau)R_n(\tau,s)d\tau. \qquad (42)$$

Тоді, підставивши співвідношення (41) у (34), та врахувавши співвідношення (36), (38), (42), остаточно отримаємо

$$u^*(t)-u_k(t)=\int_a^b M_n(t,s)h_{k-1}(s)ds\,, \tag{43}$$

де оператор $M_n(t,s)$ має вигляд

$$M_n(t,s)=K(t,s)+\int_a^b\int_a^b K(t,\tau)R_n(\tau,\eta)K(\eta,s)d\mu d\tau\ . \tag{44}$$

Отримаємо рекурентне співвідношення для $h_k(t)$.

З цією метою підставимо у співвідношення для $h_k(t)$, що виражається формулою (38) у співвідношення (24) та (33), отримаємо

$$h_k(t)=u^*(t)-\int_a^b P_k(t,s)u_k(s)ds-\int_a^b S_n(t,s)\big(u^*(s)-u_k(s)\big)ds. \tag{45}$$

Одержане співвідношення (45) із врахуванням співвідношень (28) та (43) можна представити у вигляді

$$h_k(t)=\int_a^b\big(\delta(t-s)\big)-P_k(t,s)\big)u^*(s)ds+\int_a^b P_k(t,s)(u^*(s)-u_k(s)\big)ds-$$

$$-\int_a^b\int_a^b P_k(t,\tau)S_n(\tau,s)\Big(u^*(s)-u_k(s)\Big)dsd\tau= \tag{46}$$

$$=\int_a^b\big(\delta(t-s)\big)-P_k(t,s)\big)u^*(s)ds+\int_a^b\int_a^b P_k(t,s)L_n(s,\tau)h_{k-1}(\tau)d\tau ds,$$

де оператор $L_n(t,s)$ має вигляд

$$L_n(t,s)=M_n(t,s)-\int_a^b S_n(t,\tau)M_n(\tau,s)d\tau. \tag{47}$$

Припустимо, що для будь-якої функції $\vartheta\in L_2\big([a,b]\big)$ виконуються нерівності

$$\int_a^b\left\{\int_a^b M_n(t,s)\vartheta(s)ds\right\}^2 dt\le {p_n}^2\int_a^b\vartheta^2(s)ds\,, \tag{48}$$

$$\int_a^b\left\{\int_a^b L_n(t,s)\vartheta(s)ds\right\}^2 dt\le {q_n}^2\int_a^b\vartheta^2(s)ds. \tag{49}$$

Теорема 1. Нехай рівняння (1) має єдиний розв’язок для кожної функції $f(t)$, нехай система функцій $\varphi_j(t)$, $j=\overline{0,n}$ та вузли колокації $\left\{t_j\right\}$, $j=\overline{0,n}$ підібрані таким чином, що має місце умова (40) і нехай для $\forall \vartheta \in L_2\left(\left[a,b\right]\right)$

$$\lim_{k\to\infty}\int_a^b \left\{\vartheta(t)-\int_a^b P_k(t,s)\vartheta(s)ds\right\}^2 dt = 0 . \tag{50}$$

Тоді існує такий номер n_0, що при всіх фіксованих $n \geq n_0$ послідовність $\left\{u_k(t)\right\}$, побудована згідно колокаційно-ітеративного методу (2)—(6) збігаються в середньому до розв'язку $u^*(t)$, тобто

$$\lim_{k\to\infty}\left\|u^*-u_k\right\|^2 = 0 . \tag{51}$$

Доведення. На основі співвідношень (43), (46), та того факту, що в $L_2\left(\left[a,b\right]\right)$ норма оператора $\left\|P_k\right\|=1$, отримаємо оцінки

$$\left\|u^*-u_k\right\|^2 \leq p_n{}^2\left\|h_{k-1}\right\|^2 , \tag{52}$$

$$\left\|h_k\right\|^2 \leq \left\|e_k\right\|^2 + q_n{}^2\left\|h_{k-1}\right\|^2 , \tag{53}$$

в яких використано позначення

$$e_k(t) = u^*(t) - \int_a^b P_k(t,s)u^*(s)ds . \tag{54}$$

Оскільки

$$\left\|h_{k-1}\right\|^2 \leq \left\|e_{k-1}\right\|^2 + q_n{}^2\left\|h_{k-2}\right\|^2 ,$$

$$\left\|h_{k-2}\right\|^2 \leq \left\|e_{k-3}\right\|^2 + q_n{}^2\left\|h_{k-3}\right\|^2 ,$$

то продовжуючи цей процес далі, отримаємо

$$\left\|h_k\right\|^2 \leq \left\|e_k\right\|^2 + q_n{}^2\left\|e_{k-1}\right\|^2 + \ldots + q_n{}^{2k-2}\left\|e_1\right\|^2 + q_n{}^{2k}\left\|h_0\right\|^2 .$$

Замінюючи в останній нерівності індекс k на $k-1$, та підставляючи результат в (52), отримаємо

$$\left\|u^*-u_k\right\|^2 \leq p_n{}^2\left(\left\|e_{k-1}\right\|^2 + q_n{}^2\left\|e_{k-2}\right\|^2 + \ldots + q_n{}^{2k-4}\left\|e_1\right\|^2 + q_n{}^{2k-2}\left\|h_0\right\|^2\right). \tag{55}$$

Звідси випливає, що завжди можна вибрати такий номер n, для якого $q_n < 1$, і тим самим забезпечити збіжність ряду

$$1 + q_n + q_n{}^2 + \ldots + q_n{}^k + \ldots . \tag{56}$$

Оскільки ряд (56) збігається, і має місце умова (50) теореми, то перейшовши до границі в (55) з урахуванням леми 3.1 [3], отримаємо

$$\lim_{k\to\infty}\left\|u^*-u_k\right\|^2 = 0 .$$

Теорема 2. Якщо $q_n < 1$, то справедлива оцінка

$$\int_a^b \left|u^*(t) - u_k(t)\right|^2 dt \le p_n{}^2 \sum_{i=1}^{k-1} q_n{}^{2i-2} \int_a^b e^2_{k-i}(t)dt + p_n{}^2 q_n^{2k-2} \int_a^b h_0{}^2(t)dt, \quad (57)$$

яка характеризує швидкість збіжності методу, та конструктивна оцінка

$$\left\{\int_a^b \left|u^*(t) - u_k(t)\right|^2 dt\right\}^{1/2} \le \frac{p_n}{1-q_n}\left\{\int_a^b \Delta_k{}^2(t)\right\}^{1/2}, \quad (58)$$

$$\Delta_k(t) = u_k(t) - \vartheta_{k-1}(t) - \omega_k(t). \quad (59)$$

Доведення. Оцінка (57) випливає із оцінки (55). Переконаємося в справедливості оцінки (58).

З цією метою розглянемо співвідношень (38), яке із врахуванням співвідношень (43) та (32), перетворимо таким чином

$$h_{k-1}(t) = u^*(t) - \vartheta_{k-1}(t) - \beta_{k-1}(t) = {}^*(t) - u_k(t) + u_k(t) - \vartheta_{k-1}(t) - \beta_{k-1}(t) =$$

$$= \int_a^b M_n(t,s)h_{k-1}(s)ds + u_k(t) - \vartheta_{k-1}(t) - \omega_k(t) - \beta_k(t).$$

Дальше скористаємося співвідношеннями (33), (43) та співвідношенням (47), отримаємо

$$h_{k-1}(t) = \int_a^b M_n(t,s)h_{k-1}(s)ds + u_k(t) - \vartheta_{k-1}(t) - \omega_k(t) -$$

$$-\int_a^b S_n(t,s)\left(u^*(s) - u_k(s)\right)ds = u_k(t) - \vartheta_{k-1}(t) - \omega_k(t) = \int_a^b M_n(t,s)h_{k-1}(s)ds -$$

$$-\int_a^b\int_a^b S_n(t,\tau)M_n(\tau,s)h_{k-1}(s)dsd\tau = \Delta_k(t) + \int_a^b L_n(t,s)h_{k-1}(s)ds.$$

Тоді

$$\left\|h_{k-1}\right\| \le \left\|\Delta_k\right\| + q_n\left\|h_{k-1}\right\|,$$

або

$$\left\|h_{k-1}\right\| \le \frac{1}{1-q_n}\left\|\Delta_k\right\|. \quad (60)$$

На основі співвідношень (43) та (60) остаточно отримаємо

$$\left\{\int_a^b \left|u^*(t) - u_k(t)\right|^2 dt\right\}^{1/2} \le \frac{p_n}{1-q_n}\left\{\int_a^b \Delta_k{}^2(t)\right\}^{1/2}$$

Теорема доведена.

Список використаних джерел:

1. Луцев Е. М. Об одном варианте проекционно-итеративного метода / Е. М. Луцев // Приближенные и качественные методы теории дифференциально-функциональных уравнений. — К. : Ин-т математики АН УССР, 1983. — С. 54–63.
2. Луцев Е. М. Коллокационно-итератвный метод решения линейных интегральных уравнений Фредгольма второго рода / Е. М. Луцев // Методы исследования дифференциальных и интегральных операторов. — К. : Наук. думка, 1989. — С. 132–138.
3. Лучка А. Ю. Прекционно-итеративные методы / А. Ю. Лучка. — К. : Наук. думка, 1993. — 288 с.

The questions of the convergence non stationary collocation-iterative method of Fredholm integral equations solutions are considered in this article. The conditions of the method convergence are found here

Key words: *integral equations, collocation- iterative method, convergence method.*

Отримано: 12.03.2012

УДК 517.5

В. А. Сорич, канд. фіз.-мат. наук, доцент,
Н. М. Сорич, канд. фіз.-мат. наук, доцент

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський

СУМІСНЕ НАБЛИЖЕННЯ КЛАСІВ $\overline{\psi}$ -ІНТЕГРАЛІВ СУМАМИ ФЕЙЄРА

Одержано асимптотичні рівності для величини, яка характеризує сумісне наближення класів $\overline{\psi}$-інтегралів сумами Фейєра в рівномірній метриці.

Ключові слова: *сумісне наближення, суми Фейєра, класи $\overline{\psi}$ -інтегралів*

Вступ. Відомо, що метод підсумовування тригонометричних рядів за допомогою середніх арифметичних частинних сум ряду є насиченим, причому класом насичення є клас W_1^1. У цій роботі розглядається сумісне наближення сумами Фейєра класів $\overline{\psi}$-інтегралів, які включаються в клас насичення, в рівномірній метриці.